

UDK 811.163.42'366''16''
811.163.42'36(091)
Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 30. VIII. 2012.
Prihvaćen za tisak 30. X. 2012.

Marijana Horvat

Barbara Štebih Golub

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

mhorvat@ihjj.hr

bstebih@ihjj.hr

TVORBA RIJEČI U HRVATSKIM DOPREPORODNIM GRAMATIKAMA

U radu se analizira opis rječotvornih procesa u hrvatskim dopreporodnim gramatikama. Istraživani korpus čine dvije najstarije hrvatske gramatike – Kašićeva čakavsko-štokavska i Križanićeva koja opisuje tronarječni hibridni jezik ozaljskoga kruga – i gramatike kajkavskoga književnog jezika. Cilj je bio utvrditi istosti i razlike u poimanju i prikazu tvorbe riječi u hrvatskim slovnicama koje opisuju različite književne jezike.

1.1. Kašićeva gramatika

Glavni je dio hrvatskih dopreporodnih gramatika posvećen opisu sklonidbenih uzoraka i uzoraka sprezanja. Unutar takvih opisa, onih koji bi se u suvremenom gramatičkom priručniku zvali morfologija, često se mogu iščitavati i gramatički opisi na drugim razinama, pa i na rječotvornoj, iako zasebnih poglavlja o rječotvorju zapravo nema. Tako je i u prvoj hrvatskoj gramatici, *Institutionum linguae Illyricae libri duo* (1604) Bartola Kašića. Već se iz podjele na *jednostavna* i *složena imena*¹ nazire autorovo uočavanje temeljnih tvorbenih jedinica: »Imena imaju dva sastava: jednostavan kao *mudâr*, prudens; *gospodîn*, dominus; *yerè* (*jere*), quia i složen kao *Isùkarst* (*Isukrst*), Iesus Christus; *sfemògi* (*svemogi*) omnipotens; *nigdâr*, nunquam« (Kašić 2002: 47). Ostaje međutim ipak nejasno odnosi li se ta podjela na razlikovanje osnovnih riječi i tvorenica,

¹ Nazivom ime Kašić obuhvaća imenice i pridjeve (brojeve ubraja u pridjeve, a zamjenice navodi posebno). O tome v. Kašić 2002: 41.

odnosno na nemotivirane i motivirane riječi, ili se iza spomenute podjele krije razlikovanje sastava samih tvorenica, tj. jesu li one motivirane jednom riječju (osnovom) ili dvjema riječima (dvjema osnovama), što bi se u recentnim radovima o tvorbi riječi odnosilo na tvorenice nastale izvođenjem i na tvorenice nastale slaganjem. Prvo nam se objašnjenje čini vjerojatnijim (tj. razlikovanje nemotiviranih i motiviranih riječi), iako među navedenim primjerima u prvoj skupini nisu sve nemotivirane riječi (*gospodin*), ali “po sastavu” nisu složene. Stoga ni drugu mogućnost ne bi valjalo zanemariti, što ćemo kasnije u radu i pokazati.

Autor, nadalje, uočava odimenično izvođenje, i to u funkciji tumačenja morfoloških kategorija i osobitosti imena: »I vrste imena su također dvije: ishodišna kao *otâç* (*otac*), pater i izvedena kao *ocèv* (*očev*), paternus« (Kašić 2002: 47).

Iz citiranih ulomaka nameću se zaključci koji pripadaju rječotvorju, iako to nije tako eksplicitno navedeno. Kašić, naime, uočava da se riječi, konkretno imena, mogu sastojati od više osnova te da se mogu izvoditi od ishodišnih riječi. Takav je model podjele riječi na jednostavne i složene te ishodišne i izvedene preuzet iz starih latinskih alvarezovskih gramatika,² koje su u mnogih europskih naroda poslužile kao uzor i izvor strukturiranja gramatičke građe (a poznato je da su već stari Grci jasno razlikovali izvedene i složene riječi). U to je vrijeme, naime, gramatika bila konzervativna disciplina pa se pisanje gramatika sastojalo gotovo isključivo u preradbi velikih uzora.

Objašnjavajući pridjeve i dijeleći ih na vrste i podvrste, Kašić izrijekom kaže da postoje oni koji se oblikuju ili izvode od drugih imena (Kašić 2002: 85). »Prva je vrsta tih pridjeva posvojni pridjev koji označuje ili stvar u posjedu ili stvar koja nekome pripada kao *Ivannôv kògn* [*konj*], Ioannis equus; *biskupgljev* [*biskupljev*] *vinògrad*, episcopalis vinea. Druga je vrsta domovinski pridjev koji označuje domovinu kao *pâscki* [*paški*], Curictensis; *rimski*, Romanus. Treća je vrsta pridjev roda koji pokazuje rod ili narod kao *slovínski*, Illyricus; *túrski*, Turcicus. Četvrta je vrsta gradivni pridjev koji označuje od koje je nešto tvari kao *zlâtni*, aureus; *srébarni* [*srebrni*], argenteus. Peta je vrsta pridjev koji dobiva značenje po mjestu ili vremenu kao *nebbeski*, caelestis; *danâsc-*

---

² R. Katičić utvrdio je da su Kašićevi neposredni uzori i izvori njegovih rješenja bili portugalski isusovac Emanuel Alvarez, Aldo Manucije i Donat. Za svako se Kašićevo rješenje ili postupak izravnij izvor i ishodište nalazi u jednoj od gramatika navedenih gramatičara, iako se pitanje predložaka do kraja može riješiti tek ako se provedu dodatna, iscrpnija istraživanja (Katičić 1981: 13).

Spomenutu podjelu riječi nalazimo, primjerice, u jednoj od preradba Alvaresove gramatike na čijoj naslovnici čitamo *Emmanuelis Alvari e Societate Iesu de Institvtione grammatica, pro Illyricis accomodata a patribus eiusdem societatis. Libri tres, Roma, apud Franciscum Caballum, 1637*, str. 137. O toj gramatici više v. u Mikalja 2008: 108–109.

gni [današnji], hodiernus. I još ima drugih takvih koji se u nas mogu tvoriti gotovo od svake skupine imena i priloga« (Kašić 2002: 85–87). Izvedene posvojne pridjeve dijeli u nekoliko skupina, navodeći reprezentativne primjere na koje se mogu svesti svi ostali. Tako, primjerice, razlikuje pridjeve koji završavaju na *-ovi* (*Petròvi, Petròva, Petròvo*);³ *-ni* (*Stošijini, Stošijina, Stošijino*); *-ći, -čki, -ski* (*domaći, domaća, domaće; človički, človička, človičko; rimski, rimská, rimsko*); *-ji* (*Božji, Božja, Božje*) (Kašić 2002: 109–111). “Zamjenici roda ili domovinskoj” *našinski, našinska, našinsko* i *vašinski, -ská, -sko* značenjski odgovaraju imenice *našinac, našinka* i *vašinac, vašinka* (Kašić 2002: 161–163). Navedeni primjeri upućuju na Kašićevo shvaćanje sufiksalnoga izvođenja i odnosa među sufiksima, ali nisu u funkciji objašnjavanja tvorbenih sastavnica sufikslnih izvedenica. Kašić, naime, objašnjenja temelji na razini značenja, a ne na razini tvorbe.

Naznake prefiksalne tvorbe iščitavamo iz objašnjenja tipa: »Premda mi superlativ nemamo, njegov smisao izražavamo ipak različitim povezivanjem čestica *nay* [*naj*] i *pre* ili *pri* s pozitivom ili komparativom. Treba obratiti pozornost na to da se čestica *pre* ili *pri* spaja s pozitivom bez ikakve komparacije jedne stvari s drugom⁴ kao *prilípi, pulcherrimus; pridrági, carissimus*« (Kašić 2002: 127). Dakle, iako se prefiksacija eksplicitno ne spominje, jasno je da je o njoj riječ.

U kategoriji glagola također razlikuje jednostavne i složene: »Jednostavni glagoli, napokon, imaju tri konjugacije kao *ucím* [*učim*], *doceo*; *tícem* [*tičem*], *tango*; *ímam, habeo*, a složeni pak uglavnom dvije kao *narescìyem* [*narešujem*], *exorno*; *naprāvgliam* [*napravljam*], *apparo*« (Kašić 2002: 177). S tvorbenoga nam je gledišta zanimljiva skupina “složenih glagola”, upravo primjeri koji su, prema suvremenim teorijama, nastali imperfektivizacijom,⁵ odnosno sufikslnim izvođenjem. Takav je i primjer *napajati* (str. 301). Naravno da Kašić o tome ništa ne govori, ali je bitno da je uočio razliku između “jednostavnih” i “složenih” glagola, tj. nemotiviranih i motiviranih (u smislu tvorbenih osnova). Pritom je bitno naglasiti da u “složene” ubraja prefigurane glagole, što znači da u njima razaznaje dvije osnove, zbog izjednačivanja prijedloga s pre-

---

³ »Vlastite imenice muškoga roda prve deklinacije, kojima prvi oblik genitiva množine završava na slog *ov* ili *ev*, tvore izvedeni posvojni pridjev gotovo uvijek sa završetkom *ovi* kao *Petròv, Petròvi* ili na *evi* kao *Yuryév, Yuryevi* [*Jurjev, Jurjevi*]« (Kašić 2002: 113). U navedenom je primjeru razlika uvjetovana nepalatalnom i palatalnom osnovom. Također napominje da oblik nominativa muškoga roda izveden od vlastitih imenica može stajati bez krajnjeg samoglasnika *i*.

⁴ Riječ je o elativu.

⁵ O tome pripada li imperfektivizacija u tvorbu riječi ili u morfologiju, tj. jesu li sufiksi za promjenu glagolskoga vida uistinu sufiksi ili gramatički nastavci vidi u Horvat i Ramadanović 2008: 141–142.

fixsima. Navedeni glagoli nisu tvoreni prefiksacijom kao tvorbenim načinom, ali sadržavaju prefiks, što je Kašić prepoznao. Pokazat ćemo to na primjeru glagola *napajati*, koji je nastao sufikslnim izvođenjem (sufiks *-ati*) i alomorfizacijom osnovnoga morfema (*o/a*) od *napojiti*, što je pak prefikslna izvedenica od *pojiti*, odnosno: *na-* + *pojiti* > *napojiti* > *napajati*.

Definirajući prilog, Kašić će se osvrnuti na vrstu, značenje i sastav: »Vrsta je ishodišna i izvedena, značenja su pak vrlo mnoga. Sastavi, napokon, jesu jednostavni i složeni kao *dobro*, *benè*; *nedobro*, *non benè*« (Kašić 2002: 349). Iz rečenice se ne razabire smatra li Kašić da je prilog *dobro* u tvorbenom (preobrazbenom) odnosu s istim pridjevom, ali je evidentno da mu je *nedobro* složenica.

Na temelju navedenih primjera i analize razvidno je da se već u našoj prvoj gramatici nalaze elementi koje bismo mogli smatrati začetcima rječotvorja, no oni su u funkciji morfološkoga opisa danih kategorija i samo se implicitno odnose na tvorbu riječi kao jezikoslovnu disciplinu. Promatrajući navedene primjere, mislimo da ipak nije pretjerano reći da je već Kašić razlikovao izvođenje i slaganje, tj. ono što se u suvremenom rječotvorju smatra dvama osnovnim tvorbenim postupcima. Pritom zajedno smješta nemotivirane riječi i tvorenice nastale izvođenjem, sufiksacijom. S tvorbenoga gledišta znakovito je upravo to što su na jednoj strani sufikslna tvorenice (tipa *gospodin*, *očev*), koje su izjednačene s izvođenjem, a na drugoj složenice (npr. *Isukrst*, *napravljam*, *nedobro*, *svemogi*), odnosno sve ostale tvorenice u čijem se sastavu razabire više osnova,⁶ pri čemu se i prefiksacija smatra slaganjem. Takvo se poimanje i podjela tvorenica proteže do naših dana.⁷ Spomenimo da hrvatski i srpski jezikoslovci, počevši od Tome Maretića, prefikslna tvorenice ubrajaju u složenice,⁸

---

⁶ Tj. više ishodišnih leksema od kojih su dobivene tvorbene osnove.

⁷ Prema Stjepanu Babiću (2002: 38) dva su osnovna tvorbena načina: izvođenje ili derivacija, u koje ulazi samo sufiksacija, i slaganje ili kompozicija, u koje uvrštava čiste složenice, složeno-sufikslnu tvorbu, sraščivanje, polusloženice, prefikslnu tvorbu, prefikslno-sufikslnu tvorbu i prefikslnu-složenu tvorbu. Kao poseban tvorbeni način navodi i tvorbu skraćenica.

⁸ To smatraju i S. Babić 2002: 48, Simeon II: 151. Pojam prefiksa i prefiksacije dosta se kasno pojavio u našoj literaturi, a kad se i pojavio, prefikslna su tvorenice smatrane složenicama jer su prefiksi poistovjećivani s prijedlozima i gotovo uvijek veoma jasno raščlanjivi od osnove. Tako S. Babić prefikslnu tvorbu uvrštava u slaganje i kaže da »zbog definicije izvođenja i slaganja i zbog jedinstvenosti ovoga tvorbenoga načina prefikslnu ćemo tvorbu smatrati slaganjem, tvorenice prefikslna tvorbe složenicama, ali ćemo zbog posebnosti prefikslna tvorbe takve tvorenice ubrajati u posebnu vrstu složenica« (Babić 2002: 48). Pristup (npr. Maretić, Brabec–Hrašte–Živković, Pavešić itd.) koji prefiksaciju uvrštava u slaganje, zanemaruje činjenicu da prijedlozi pripadaju morfološkoj, a prefiksi tvorbenoj jezičnoj razini, tj. da pripadaju dvjema jezičnim razinama. Više o tome v. u Mihaljević i Ramadanović 2006: 196, Štebih Golub 2010b: 148.

U Stevanovićevoj gramatici nalazimo poglavlje *Složenice s prefiksima* gdje se navodi »s prefiksima su, u stvari, sve one složene reči što kao prvi deo imaju neki predlog, koji je tek srastanjem s drugim delom složenice postao prefiksom«. Složenicama s prefiksom smatra samo »one

dok ih većina svjetskih jezikoslovaca ubraja u izvedenice. Osnovna je razlika između tih shvaćanja u tome što je jezikoslovcima koji prefiksalsnu tvorbu ubrajaju u slaganje prevagnuo morfološki kriterij, a jezikoslovcima koji prefiksalsnu tvorbu ubrajaju u izvođenje temeljni je tvorbeni kriterij.⁹ Mi podržavamo teorije koje prefiksalsnu tvorbu smatraju izvođenjem.¹⁰

1.2. Križanićeva hrvatska gramatika

Razlikovanje izvođenja i slaganja eksplicitno je naznačeno već u drugoj hrvatskoj gramatici iz 17. st., Križanićevu *Gramatičnom izkazanju ob rúskom jeziku*¹¹, koja konceptijski znatno odmiče od Kašičeve. U toj se gramatici kaže

složene reči koje su dobivene srastanjem predloga s drugom kojom rečju u potpunom njenom, nepromenjenom obliku«. On, dakle, tvorenice tvorene prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom ne smatra prefiksalsnim tvorenicama i njih obrađuje u sufiksalsnoj tvorbi pod određenim sufiksom (1991: 425–452). Maretić izričekom ne govori o tvorbi prefiksacijom, ali je na prefiksalsne tvorenice gledao kao na složenice s prijedlozima. Sve prefikse naziva prijedlozima, pa i one koji nikada ne dolaze samostalno. V. poglavlje *Složene imenice i pridjevi* (Maretić 1931: 328–340) i *Složeni glagoli* (Maretić 1931: 349–358).

⁹ O tome više u Horvat i Ramadanović »O složenicama i sraslicama (na primjerima iz Volčičeva *Ričoslovnika*)«; u tisku.

¹⁰ Uvrštavanje prefiksacije u izvođenje nalazimo njemačkim gramatikama: Engel, U., *Deutsche Grammatik*, Heidelberg, 1988. upotrebljava simetrične nazive »Ableitung durch Präfixe« i »Ableitung durch Suffixe«; u knjizi Erben, J., *Einführung in die deutsche Wortbildungshlehre*, 2. Aufl., Berlin, 1983. izričito se ne navode definicije, ali se prema shemi tvorbe riječi može vidjeti podjela, tj. »Derivation durch Affixe« dijeli se na »Präfixbildung« i »Suffixbildung«. Također u talijanskoj gramatici: Sensini, M., *La grammatica della lingua italiana*, Milano, 1990. Sensini ukupnu tvorbu riječi dijeli na derivaciju i kompoziciju, a u okviru derivacije jednako tretira sufiksalsne i prefiksalsne tvorenice (izvedenice). Sve prema Klajn 2002: 179. Fleischer i Barz (1995.) također smatraju da prefiksacija i sufiksacija spadaju u izvođenje. Tako je u engleskoj literaturi te u novijoj srpskoj literaturi (Klajn).

U francuskoj se literaturi izvođenje dijeli na pravo (sufiksacija i prefiksacija), nepravo (konverzija) i inverzno izvođenje (prema Tafra i Košutar 2009: 91).

Prefiksalsna se tvorba prvi put u hrvatskome ne smatra slaganjem u *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika* (1979) i nadalje u svim njezinim drugim izdanjima. Kaže se da prefiks modifikira samo leksičko značenje osnovne riječi, ali ne potire njezinu »morfološku narav«, tj. ne mijenja vrstu riječi ispred koje se nalazi. To međutim ne vrijedi za sufikse. Prefiksacija se smatra izvođenjem i u hrvatskim recentnim radovima o tvorbi riječi, npr. Mihaljević i Ramadanović 2006, Horvat i Ramadanović 2008, Tafra i Košutar 2009, Štebih Golub 2011.

¹¹ Gramatika Jurja Križanića *Gramatično izkazanje ob rúskom jeziku* napisana je u sibirskom Tobolsku godine 1665. Juraj Križanić izradio je svoj tip općeslavenske gramatike na temelju podataka iz mnogih slavenskih jezika. Poznato je da je Križanić radio na ujedinjavanju zapadnoga i istočnoga kršćanstva i oblikovanju općeslavenskoga jezika na osnovi ruskoga, pri čemu je određenu ulogu namijenio svojemu zavičajnom idiomu iz okolice Ozlja. Budući da je u gramatici označivao čime se pojedini slavenski jezik razlikuje od njegova općega tipa, označivao je također i čime odstupa hrvatski književni jezik. Križanićevi opisi ne idu u red dijalektoških opisa narodnih govora nego su u prvome redu prikaz jezičnoga stanja kakvo se nalazilo u pisanim tekstovima i kakvim su govorili obrazovani ljudi. Naravno da su u takvu jeziku vidljive

da u tvorbi ili oblikovanju svake riječi razlikujemo dva vida: a) jednostavnost (*prostota*) i složenost (*skladenje*), b) korjenitost (*korenika*) i izvedenost (*proizvedenje*). Jednostavna je riječ *lip*, *prav*, *vera*, *hodim*; složena: *prelip*, *pravoverje*, *othodim*; korjenita: *lip*, *prav*, *vera*, *hodim*; izvedenica je *lipota*, *pravda*, *veran*, *hoditi*¹² (Moguš¹³ 1984: 16–17). Analizirajući navedene primjere unutar skupina, također je evidentno da Križanić tvorenice nastale prefiksalsnom tvorbom uvrštava u slaganje, a tvorenice nastale sufiksalsnom tvorbom u izvođenje. Pritom, naravno, on to tako ne objašnjava – on uočava ono što smatramo dvama temeljnim tvorbenim postupcima, odnosno izvođenje i slaganje. Križanićeva gramatika nema tvorbu riječi kao zasebnu razinu analize u današnjem smislu,¹⁴ jer je uklopljena u morfološki opis vrsta riječi, ali je očito da je riječ o tvorbi. To se vidi iz nazivlja, a posebice iz činjenice da su prikazi rječotvorja značajan dio njegove gramatike¹⁵ te da prvi sistematizirano promatra tvorbenne uzorke, odnosno da je riječi razvrstao prema određenim tvorbenim sastavnicama (konkretno sufiksima, prefiksima, osnovama i načinima tvorbe) te prema značenjskim skupinama. On će, primjerice, unutar napomene o prvoj i dru-

---

dijalektne baze, ali i naddijalektna izgradnja. Potraže li se hrvatski tekstovi jezik kojih u najvećoj mjeri odgovara Križanićevu opisu, onda je nesumnjivo da je riječ o jeziku pisaca ozaljskoga kruga, tj. o tronarječnom jezičnom hibridu kakav se u 17. stoljeću rabio na dijelu sjeverozapadnoga kompleksa hrvatske književnosti. Usp. Moguš 1984: 8–9.

Križanićeva je gramatika postala poznata gotovo dva stoljeća nakon što je napisana. Njezina se prava vrijednost procjenjivala tek u drugoj polovici 20. st. Važna je i zbog činjenice da su u 17. stoljeću Hrvati imali dvije gramatike, i to tako da je jezik obaju kompleksa hrvatske književnosti dobio svoj gramatički opis. Istina, Križanićev opis jezika ozaljskoga kruga nije objavljen kao zasebno djelo nego je inkorporiran u veliko panslavensko djelo.

¹² Ovom prigodom nećemo ulaziti u raščlambu autorovih oprimjerivanja, konkretno zašto prezentni oblik *hodim* pripada korjenitoj skupini, a infinitiv *hoditi* izvedenicama. Zamjetno je također da se *jednostavne riječi* podudaraju s *korjenitim*.

¹³ Moguće je konstruirati gramatike slavenskih jezičnih sustava 17. stoljeća što ih je Križanić uključio u svoje gramatičko djelo. Takvu je konstrukciju za hrvatski jezik napravio Milan Moguš, što je i objavio u *Radovima Zavoda za slavensku filologiju* (1984). Konstruirana gramatika obuhvaća prijevod na suvremeni jezik svih relevantnih Križanićevih gramatičkih pravila pisanih njegovim općeslavenskim jezikom. Milan Moguš preveo je i sve Križanićeve gramatičke termine koji su bili sastavnim dijelom pravila. Neki su od tih termina ujedno naslovi poglavlja ili potpoglavlja. Križanićev izvorni termin stavljen je u zagrade odmah uz prevedeni oblik. Tako se, pored prve hrvatske tiskane gramatike Bartola Kašića *Institutiones linguae Illyricae* (1604), došla još jedna iz 17. stoljeća.

¹⁴ »Odjeljci o tvorbi riječi u hrvatskom jeziku koji bi se mogli koliko-toliko smatrati tvorbom u današnjem smislu te riječi prvi se put sreću u *Ilirskoj slovnici* (1854) Vjekoslava Babukuća, *Grammatik der illyrischen Sprache* (1854) Andrije Torkvata Brlića i u *Slovnici hervatskoj* (1859) Antuna Mažuranića« (Tafra i Košutar 2009: 89).

¹⁵ Tvorbene je poticaje zasigurno dobio u latinskim gramatikama na kojima je temeljio školovanje, »u gramatici Emanuela Alvaresa i Alda Manucija« (Babić 1990: 12), a »njegova gramatika počiva na sveobuhvatnom opisivanju hrvatske tvorbe riječi kao sastavnog dijela slavenskog tvorbenog sustava« (Müller 1997: 125).

goj imeničnoj sklonidbi spomenuti da se etnonimi i etnici (*narodna i pomistna imena*) dvojako tvore: a) ili im se dodaje slog *in* (etnonimi – *Bolgarin, Serbin* ili *Serbl̂in, Hervatin, Grečin, Vlašin, Vuĝrin, Źidovin, Persin, Turčin, Tatarin, Harapin, Arbanasin, Nimčin, Hispanin, Frančin, Dačanin, Svidin, Ciganin, Indijanin*; etnici – *Riml̂anin, Moskovl̂anin, Stoličanin, Kijevl̂anin, Dubrovčanin, Samarjanin, Benetčanin*; tako i kod općih imenica kao *vlastelin, poganin, zeml̂anin, dvoranin*), b) ili se izgovaraju bez dodatka (*Bolgar, Serbel̂, Hervat, Leh, Čeh, Arbanas, Vlah, Vuĝer, Grek, Dak, Źidov* i *Źid, Nimec, Pers, Tatar, Turok, Harap, Hispan, Franok, Svid, Cigan, Indijan; Riml̂an, Moskovl̂an, Stoličan, Kijevl̂an, Dubrovčan; vlastel, pogan, zeml̂an*).¹⁶

Raspravljajući o vokativu jednine 3. sklonidbe imenica, Križanić u nastavku *-ica* uočava elemente koji bi pripadali tvorbi riječi. Stoga je na temelju njegovih tumačenja moguće utvrditi da nastavak *-ica* sudjeluje:

a) u mocijskoj tvorbi

– ženske pak imenice na *-ica*, i to ako su napravljene od muških stativnih kao *kral̂ica, banica* (Križanić prema Moguš 1984: 24)

b) u tvorbi umanjjenica

– »te ako su umanjjenice, npr. *sestr̂ica, glav̂ica, ovč̂ica*« (Križanić u Moguš 1984: 24)

c) u otridjevnoj tvorbi

– *div, svet, desni, star, šub* – *o divice, svetice, desnice, starice, šubice* ili *o divica, svetica, desnica, starica, šubica* (Križanić prema Moguš 1984: 24).

Tvorbu imenica prikazuje u nekoliko značenjskih skupina: etnici i etnonimi, osobe, stanje, radnja ili djelatnost, kakvoća i svojstvo, zbirne imenice, mjesne imenice, oruđe, gradivne imenice, imenice koje označuju sličnost, umanjjenice, složenice od prijedloga i imenice te od imenica ili pridjeva i glagola, imenice na *-tva* i na *-ina*, niječne imenice.¹⁷ Spomenimo također da Križanićeva tvorbeni analiza u gramatici ne odgovara uvijek današnjemu shvaćanju tvorbenih sastavnica.

Za etnike kaže da označavaju zavičaj, a završavaju na *-nin* (*Moskovl̂anin, Riml̂anin*) i na *-ec* (*Bosanec, Primorec*); kod etnonima donosi mocijske parnjake, npr. *Hervat – Hervatica*.

Posebno je razvedena skupina imenica koje označuju osobu. Križanić navodi cijeli spektar sufiksa i ishodišnih osnova, npr.:

---

¹⁶ Primjeri su navedeni prema spomenutoj konstruiranoj gramatici (Moguš 1984: 19), ali se donose bez naglaska. Usp. također i Križanić 1984: 61.

¹⁷ V. Križanić 1984: 94–99, Moguš 1984: 35–37; tako i razradbu po skupinama.

a) od glagola: *-ač (kovač), -telj (stvoritelj)* i *-ec (lovec)*

b) od participia: *-lec* i *-vec (tkalec, dilavec)*; *-lnik (sidilnik,)*; *-nec (poslanec, znanec)*; *-nik (mučenik, učenik)*

c) od samostojnih imenica: *-ar (bravar, ovčar, ptičar, ribar)*

d) od pridjeva: *-ec (svetec, starec)*; *-nik (namistnik, pokojnik)*; imenicama za neživo dodaju se *-ec, -ica* i *-nik (studenec i studenica, pivnica, zlatnik)*

e) od prijedloga i imenice: *-ec (Zagorec, Prigorec, Primorec)*

f) razne na *-ak (novak, divjak ot divji, ludjak, težak, veselak)*

g) za sinove na *-ić (kraljević i kraljić, knezović i knežić)*

h) za kćeri u hrvatskom i ruskom na *-čna (carična, kraljična, gospodična, vojvodična, Plišična, Mikulična, Mikitična)*

i) ženske imenice od muških na *-ica (carica, kraljica, banica)* i na *-inja (kneginja)*.

Uočava da se stanje izriče sufiksom *-stvo*¹⁸ te ističe da se takve imenice ne tvore od pridjevnih ni glagolskih osnova: »Ová končina STVO, ídet ot jedínih Obstôjnih: a né ot Pridívnihi: nit ot Medolbênja: nit ot ričín. Zâtože, ot jmên, i ot medolbênja, Blâžen, Lukáv [...] krívo se tvorít, Blâžênstvo, Lukávstvo [...] Právo recí. Blâženost, Lukávost [...]« (Križanić 1984: 95).¹⁹ Taj nam navod pokazuje i Križanićev normativni pristup u gramatici.

U tvorbi imenica koje označuju radnju ili djelatnost sudjeluju sufiksi *-nje (držanje, sluhanje), -tje (bitje, čutje), -tva (bitva, žetva, kletva, molitva, sitva), -ba (služba, sudba, tužba), -a (cina, plaća, sića, navada), -ab (koračab, običaj), -ež (grabež, metež), -enъ (seženъ, suženъ)*. Takve se imenice tvore od glagolskih osnova.

Imenice koje kazuju kakvo je što tvore se od pridjeva sufiksima *-ost, -ta, -ba, -na, -da: dragost, blagost, krutost; dobrotá; hudoba, zloba; visina, širina, glubina; pravda*. Zbirne se imenice tvore sufiksom *-je: zvirje, drivje, zelje, listje, kamenje, korenje, ternje, pletje, sudje, posudje, orudje, oružje*. Mjesne imenice označuju mjesto, a završavaju na *-će* i *-nja: ognjišće, dvorišće, prebivališće; povelja, čuvarnja* i dr. Imena gradova Hrvati bi rekli na *-ec: Peskovec, Krakovec, Kijevac, Dubovec* ili *Peskovo, Krakovo, Kijevo*. U skupini naslovljenoj *Orúdna* okupljene su imenice koje označavaju oruđe, oružje i odjeću, a završavaju na *-lo: tvorilo, šilo, ralo, klepalo, gladilo, kropilo, kadilo, branilo, odilo* i *odivalo, podvijalo*. Za gradivne imenice kaže da označuju gradnju ili

¹⁸ Navodi primjere *bratstvo, carstvo, kmetstvo* i dr.

¹⁹ Navedena je raspodjela sufiksa *-stvo* zaokupila pozornost i ranijih istraživača Križanićevih tvorbenih opisa, v. Babić 1990: 15–16, Müller 1997: 126.

od čega je što. One završavaju na *-ina*: *zvirina, govedina, zidina, dubovina, brezovina, jelovina*. Sa sufiksom *-ika* dolaze imenice koje označuju sličnost: *solika, korenika, medunika, srebrika, rebrika, metlika*.

Umanjenice muškoga roda završavaju na *-ec, -ic, -ok*: *bratec, копыц, sinok*; ženskoga na *-ca*,

-ka: *divičica, sestrica, majka*; a srednjega na *-ce*: *drivece, slovce, tilce, ušce, serdašce, sunašce*. Iako Križanić nema precizno određen sufiks, razvidno je da je razlikovao sufikse od završetaka. Da je to tako, vidi se iz činjenice da mu, primjerice, završetak *-ce* sadržava sufikse *-ce* i *-ašce*.²⁰

U složenice nastale od prijedloga i imenice ubraja one sa završetkom *-je*, kao *bezdušje, bezredje, zagorje, zamorje, obličje, podnožje, podgorje, udolje*; kao i sa završetkom *-ec* (*zamorec*) ili *-nik* (*poglavnik*). Navedeni su primjeri zapravo prefiksarno-sufiksalne tvorenice. To je uočio i sam Križanić izdvajanjem sufiksa i objašnjenjem da su tvorenice nastale od prijedloga²¹ i imenice.

Među primjerima u skupini složenica od imenica i od glagola nalaze se i tvorenice nastale složeno-sufiksnom tvorbom, razvrstane prema sufiksima. Tu je zamjetno da je Križanić uočio i izdvojio one sa sufiksom *-ø*. Primjeri: od imenice i od glagola ili od dviju imenica (tj. od samostojnih i pridjevnih) na *-je*: *dobročinje, krivoverje, pravoverje, licimirje, zvizdočetje, blagoslovljenje*; muške na *-ec*: *bogomolec, dobročinec, zločinec, vodopijec*; ili bez završetka *-ec*: *licimir, listopad, vratolom*.²²

Od tvorenic nastalih od glagola i imenica navodi *Љubimir, Kazimir, Vladimir, Vladislav* i *Mutimir*.

Tu ubraja i pridjeve na *-en*: *blagoveren, blagonaraven, vratolomen*; i bez završetka *-en*: *vertoglav, golobrad, černoook, krivonos, krivoust, krivonog, kosoook, zločest*.

Dok za skupinu imenica sa završetkom na *-tva* navodi samo potvrde (*sitva, žetva, kositva, bratva, tergatva, molitva, bitva, boritva, lokva...*), skupinu sa završetkom na *-ina* semantički raščlanjuje. Izdvojit ćemo podskupine koje znače:

– drvo ili šumu i svaku tvar: *brezina, dubina, jelina* i *brezovina, dubovina, jelovina; zidina, povalina*

– meso: *bravina, govedina, zvirina, zajčina, kuretina, slanina, mertvečina* ili *mercina*

---

²⁰ O razlikovanju i popisu sufiksa i završetaka v. Babić 1990: 14–15.

²¹ O izjednačivanju prijedloga i prefiksa v. prethodnim poglavljima.

²² Skupini bez završnoga *-ec* pripadaju vjerojatno i sraslica *blagdan* te složeno-sufiksalna tvorenica *kosogor* (i još neke druge, v. Križanić 1990: 98), no to iz teksta nije jasno jer se nalaze prije naznake *bez završetka -ec*.

- kožu: *kozlovina, ovčina, kozina, jelenina, teletina*
  - mjesto: *sridina, končina, vnutrina*
  - imanje: *otčina, didina, babščina*
  - dio: *polovina i polovica, tretina, četvertina i četvert, petina, osmina, desetina*
  - veličinu i uvećanje: *mužina, človičina, končina, ženina, glavina*
  - količinu ili mjeru: *dolžina, širina, glubina, visina, nizina (i dolgota, širokost, visokost, a ne visota)*
  - imenice nastale od pridjeva: *novina, starina, davnina, vručina, kipučina,*²³ *ravnina, planina, živina, sušina, sirovina, zelenina, varenina, slabina, mišani-na; i od samostojnih imenica: družina, solina, dolina, batina*
  - zemlju ili državu: *carščina, banščina, kraljevščina, domovina, Nimščina*
  - potvrđenost u složenicama: *rudokopina, žabokrečina.*
- Posljednja značenjska skupina donosi popis niječnih imenica s pokojom normativnom uputom, npr.: *nevera, nemir, nepokoь, nečest (a ne bezčestje), nemoć, nevolьa, nesrića, nered.*

Tvorbu pridjeva također obrađuje unutar značenjskih skupina.²⁴ Tako navodi da se od imenica prve i druge sklonidbe posjedovni pridjevi (*vladalna imena*) tvore sufiksom *-ov* uz nepalatal te *-ev* uz palatal: *bratov, knezov, gospodarov, sužňev, mužev, kovačev*, a da se u tvorbi od imenica treće i četvrte sklonidbe rabi sufiks *-in*: *ženin, vladikin, vojvodin, Mikin, Radin.*

Pripadni pridjevi (*pristojalna imena*) kazuju da jedna stvar pripada drugoj, a tvore se sufiksima: *-ji* (*-ьi*: *pesьi, ptičьi, ribьi, kozьi*), *-nji* (*-ньi*: od priloga – za mjesto: *ondišňi, ovdishňi, sridňi, zgornьi*; za vrijeme: *današňi, ovdašňi, ondašňi, sadašňi* ili *zdašňi*, a ne *ninešňi*), *-ski* (*-skьi*: *gradskьi, mužskьi, selskьi, prijatelьskьi, rimskьi*), *-ni* (*-nьi*: *obročňi, glavňi, ričňi, milostňi, radostňi, žitňi*).

Definirajući razliku između posjedovnih i pripadnih pridjeva – posjedovni pridjevi kazuju da nešto pripada jednoj osobi, a pripadni da se nešto odnosi na mnoge osobe, što je i argumentirao, npr. *človikov život* je život jednoga čovjeka, a *človičskьi život* je život mnogih ljudi (Križanić 1984: 106) – Križanić je uočio razliku između odnosnih pridjeva na *-ov, -ev, -in* te *-ski, -ji*.

U skupini kakvoćnih pridjeva (*kakovostna pridivna imena*) razlikuje korjenite (npr. *grub, kriv*) i proizvedene, koji završavaju: na *-en* (*grišen, ploden, ro-*

---

²³ S pravopisnim upozorenjem ne *kipučina*.

²⁴ V. Križanić 1984: 101–109, Moguš 1984: 37–40; tako i razradbu po skupinama.

den); na *-ven* (*duhoven, miroven*); na *-vit* (*stanovit, glasovit, germovit*); na *-it* (*plemenit, znamenit, serdit*); na *-at* (*bradat, vlasat, glavat*); na *-ast* (*kitast, trakast, zernast*); na *-av* i *-en* od imenica treće sklonidbe (*gerbav, gizdav, gubav, zimničav* i *zimničen, ogničav* i *ogničen*); na *-iv* i *-en* od imenica četvrte sklonidbe (*milostiv, blagostiv, radostiv, vušiv, plisniv* i *milosten, radosten, žalosten, bolesten, kriposten*); od glagola na *-lživ* (*branlživ, drimlživ, strašlživ, govorlživ, kradlživ, svadlživ*); na *-ten* (*udaten, neudaten, dobiten, nedobiten*).

U popisu sufikasa i potvrda gradivnih pridjeva (*podbilinna pridivna imena*) nalazimo: a) *-en* i bez dodatka – *želizen, želizna, -izno; zlaten, zlatna* i *zlat*; b) *-en* s dodatkom – *driven, glinen, platnen, suknen, voden*; c) *-ov, -ev* – *brezov, brestov, bukov, grabrov, drinov, dubov, javorov, jasenov, višnjev*. Zamjetno je da Križanić uočava: 1. nepostojano *e* u određenim oblicima pridjeva, konkretno navodi oblike za ženski i srednji rod jednine (pod a) te razdvaja potvrde sa sufiksom *-en* u dvije podskupine (*-(e)n* i *-en*); 2. razliku između posvojnih i gradivnih pridjeva tvorenih istim sufiksima, ali od različitih osnova, te ih donosi i obrađuje u zasebnim semantičkim skupinama.

Također donosi i pridjevne umanjene (*umenšalna pridivna imena*), gdje navodi sufiks *-ahen* (*maljahen, tihahen*) te pridjevne uvećanice i pridjeve s nepotpunim svojstvom (*preobilna, obilna* i *mirna pridivna imena*).

Kaže da se pridjevne uvećanice tvore od jednostavnoga oblika pridjeva i prefiksa *pre-*: *prevelik, premal, previsok, predebel*. Uvećanica je i pridjev koji se tvori od složenoga oblika s prefiksom *pre-*, a označuje obilje kakvoće: *presilniь, preslavniь, presvitliь*. Pridjevima s nepotpunim svojstvom zove one koji sadržavaju prefikse *pri-* i *su-*: *priprost, prikisel, suvran, suzelen*.

Već sam naziv odrični ili zanijekani pridjevi (*otricalna pridivna imena*) kažu da su to pridjevi kojima se što zaniječe ili se pokazuje odsutnost. Tvore se prefiksima *ne-* i *bez-* od pridjeva (*nevnog, nedaven, nesričen, nesmiren*), glagola (*neizgovoren, nedostupen*), participa (*neobučen, neznan, neboružen, neučen*) i imenica (*bezbrad, bezglav, beznos, bezruk, bezuh, bezbožen, bezdušen, bezkrajn, bezljuden*).

Za glagole kaže da se dijele na svršene, učestale i nesvršene (Križanić 1984: 119). Posebice ističemo da je uočio i opisao perfektivizaciju i imperfektivizaciju, što zapravo znači prefiksalsnu i sufiksalsnu tvorbu. Kaže da svaki nesvršen glagol složen s prijedlogom postaje svršen (*posidim, poležim, prestobim*). Iznimno zadržavaju nesvršeno značenje glagoli kao *zavidim, nenavidim, nadijem-se, naslidujem, nastobim, pristobim, razumijem*, dok su ostali oblici od *vidim, dijem, stobim* svršeni.²⁵

---

²⁵ V. Križanić 1984: 119, Moguš 1984: 43.

Također kaže da se od mnogih nesvršenih glagola tvore jednostavni svršeni oblici na *-nem*, npr. *vertim, kričim, stošim – vernem, kriknem, stanem*.²⁶ »Tu je«, riječima Stjepana Babića (1990: 14), »uočeno pravilo da se od nesvršenih glagola sufiksom *-nuti* tvore svršeni (jednokratni).«

U posljednjem poglavlju *Razpis ričin Obstoynih, i Vnožekratnih, i Jedno-kratnih* Križanić također progovara o tvorbi, konkretno glagola od imenica i pridjeva, npr.:

a) od imenica na *-ujem*: *ban – banujem, posel – poslujem*; na *-im*: *merva – mervim, stan – stanim, trag – tražim*

b) od pridjeva na *-ujem*: *mil – milujem, rad – radujem*; na *-im*: *prav – pravim, topel – toplim* (v. Križanić 1984: 213–214).

Križanić je obradio i tvorbu prijedloga.²⁷ Kaže da su prijedlozi *voz* (= uz), *pre, raz, su* nerazdvojni jer ne mogu stajati sami nego samo u složenicama (*skladenju*): *vostok* (= uzto), *prelom, razgon, sumrak*. Hrvatima je i *pro* nerazdvojan prijedlog jer ga također upotrebljavaju samo u složenicama: *prorok, provodim*.

Spominje i složene prijedloge (*Ob Skladalnih predložkeh*). Ti se prijedlozi slažu s imenicama i glagolima, npr. *do, za, iz, na, nad, ob, ot, po, pod, pred, pri, pro, raz, sь, u: dovedem, zapovim, izberem, načinim, nadstošim, ostanem, podpišem, prevernem, primistim, proženem, razvalim, sveršim, smožem, zmožem, snesem, znesem, stvorim, učinim, ubijem, ugazim*.

Budući da na nekim mjestima dolaze i po dva prijedloga zajedno, govori i o udvojenim prijedlozima, npr.: *zao-denem, izna-jedem, zado-volšim, izpre-bijem, naddo-siplšem, obna-jedem, preob-ratim, prepo-ručim, pripo-vidam, pro-po-vidam, razpo-redim, razpro-dam, spro-vodim, udo-volšim*.

Križanić ne imenuje i ne navodi tvorbene načine u današnjem smislu, što znači da ni tvorenice ne razvrstava prema današnjim shvaćanjima i spoznaja-ma, ali je tvorbu sveobuhvatno obradio i postavio temelje koji omogućuju na-dogradnju. Stjepan Babić (1990: 15) posebice ističe da je Križanić uočio »i pre-obrazbu (konverziju), i ne samo to, nego i to koliko je ona svojstvena našem je-ziku (slavenskim jezicima), a koliko nije«. Zbog svega toga nećemo pretjera-ti ako kažemo da je hrvatski jezik već u 17. stoljeću, u Križanićevoj gramatici, imao precizno opisanu i utemeljenu tvorbu riječi.

---

²⁶ V. Križanić 1984: 120, Moguš 1984: 43.

²⁷ V. Križanić 1984: 151–152, Moguš 1984: 53–54.

2.1. Kajkavske gramatike

Pod pojmom *kajkavske gramatike* u kroatistici se razumijevaju dvije skupine slovnica: one koje daju opis kajkavskoga književnoga jezika, a metajezik im je hrvatski ili njemački (npr. Vitkovićeve, Szentmártonyjeva, Kornigova, Matijevićeve gramatika, slovnice Đurkovečkoga i Kristijanovića) te gramatike čiji je metajezik kajkavski književni jezik, a koje daju gramatički opis nekoga drugog jezika (kao što su kajkavska izdanja Alvaressove gramatike ili gramatike njemačkoga jezika, primjerice Rajsposa). Stoga u literaturi dvije gramatike dobivaju epitet “prve kajkavske gramatike”: Rajsposa²⁸ kajkavskim metajezikom pisana njemačka gramatika objavljena 1772. godine i Vitkovićeve rukopisna gramatika iz 1779. godine, u kojoj se njemačkim metajezikom daje gramatički opis kajkavskoga književnog jezika. Pojava Vitkovićeve slovnice označava početak završne faze u normiranju i standardizaciji kajkavskoga književnog jezika koja je obilježena i pojavom ostalih kajkavskih gramatika te predstavlja vrhunac njegovog razvoja.²⁹

Za potrebe ovoga rada odabrane su gramatike u kojima se opisuje kajkavski književni jezik jer su predmetom našega interesa rječotvorbeni procesi u književnoj kajkavštini i njihov opis, implicitan i eksplicitan, u starim kajkavskim slovnicama.

Analizirano je šest slovnica kajkavskoga književnog jezika: prva, rukopisna slovnica *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deutschen Jugend verfasst*³⁰ (1779) Ivana Vitkovića, *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche I.* Szentmártonyja (1783), *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen, nebst beigefügten Gesprächen und verschiedenen Übungen* F. Korniga (1795)³¹, *Horvacka gramatika oder Kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen, von einem Menschenfreunde verfasst und*

---

²⁸ Premda neki autori (v. Gostl 1998) Matijevićev *Pomum granatum* smatraju prvom kajkavskom gramatikom, mi ćemo se prikloniti A. Jembrihu (1997) koji Matijevićeve knjigu naziva udžbenikom, a prvom kajkavskom slovnícom proglašava onu Rajsposvu.

O neospornom dokazu Rajsposa autorstva i više o ovoj »prvoj tiskanoj gramatici u gramatikoškom smislu« koja, iako je kontrastivna, ipak predstavlja i gramatiku kajkavskoga književnog jezika vidi opširnije Jembrih (1997) i Puškadija-Ribkin (1993).

O Rajsposvoj gramatici piše i Häusler (1995).

²⁹ Usp. Vončina 1989/1990.

³⁰ Detaljnije o gramatici v. Štebih 2005.

³¹ O. Šojat (1962: 79, bilj. 45) o navedenoj slovnici ističe da za nju »Kukuljević u svojoj Bibliografiji (str. 74, 855) navodi da je to drugo izdanje, a prvo da je izišlo u Zagrebu g. 1790.« Z. Vince (1991: 177) spominje tri izdanja Kornigove slovnice.

herausgegeben J. E. Matijevića (1810), *Jezičnica horvatsko-slavinska za hassen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen* J. Đurkovečkoga (1826) i posljednja kajkavska slovnica *Grammatik der kroatischen Mundart* (1837) I. Kristijanovića.

Gramatike kajkavskoga književnog jezika uglavnom imaju didaktičku namjenu i ponajprije su namijenjene govornicima njemačkoga jezika koji žive u Hrvatskoj. Cilj im je bio olakšati sporazumijevanje s domaćim stanovništvom, pa je time uvelike uvjetovana i njihova struktura (svim slovnicama, osim Szentmártonyjevoj i onoj Đurkovečkoga, pridodan je i aneksni rječnik koji osim rječničkoga djela u užem smislu obuhvaća uzorke razgovora vođenih na kajkavskome, uzorke pisama, priče i basne), kao i često prisutan kontrastivan pristup opisu književne kajkavštine u odnosu na njemački jezik.

Poznato je da su se kajkavski slovnici pri pisanju svojih gramatika uvelike oslanjali na svoje prethodnike, što nisu ni tajili. Tako, primjerice, Kornig u uvodu svojoj gramatici navodi: »Das Gute, so ich in anderen Büchern fand, und hierher anpassend glaubte, habe ich benutzt; Ordnung und Methode in den Sprachlehren der meisten gebildeten Sprachen die gewöhnlichste ist, a Kristijanović za svoju slovnicu čak kaže da je “neu bearbeitet”. Upravo je zato naša polazna pretpostavka bila da svi kajkavski slovnici polaze od istih teorijskih postavki i opisuju iste rječotvorbene procese i modele.

Kao ni ostali hrvatski dopreporodni gramatičari, ni kajkavci u svojim slovnica-
ma nemaju posebno poglavlje koje se bavi rječotvorjem, već podatke o njihovom
teorijskom poimanju tvorbe riječi i opise pojedinih rječotvorbenih procesa nala-
zimo u raznim dijelovima njihovih slovnica. Autori ih donose govoreći o drugim
jezičnim problemima. Opisi su rijetko eksplicitni, mnogo češće implicitni.

2.2. Teorijsko poimanje tvorbenih procesa u kajkavskim slovnica- ma

Stariji kajkavski slovnici također eksplicitno spominju samo slaganje i iz-
vođenje. Opis ostalih tvorbenih načina implicitan je. Kao što je već rečeno, u
skladu s kroatističkom tradicijom prefiksaciju smatraju slaganjem, a tako nastale
riječi složenicama. Odgovarajuće odlomke sadržavaju gotovo sve kajkavske
slovnice. Tako u Szentmártonyjevoj slovnici nalazimo poglavlje *Von den zu-
sammengesetzten, abgeleiteten, wiederholenden (frequentativis), anfangenden
(incoativis) Zeitwörtern*³² u kojem autor objašnjava: »Unter den *zusammenge-*

---

³² U ovom se radu svi primjeri iz slovnica pisanih goticom prenose latinicom. Citati iz teksto-
va pisanih kajkavskim književnim jezikom donose se u izvornom slovopisu. Citati iz slovnica na-
značeni su autorovim prezimenom i brojem stranice. Isticanja kurzivom pripadaju autorima članka.

setzten Zeitwörtern verstehe ich jene, *welchen ein Vorwort vorgesetzt ist*, von welchen im vierten Theil im ersten Hauptstück nachzusehen ist« (str. 73). U Kornigovoj pak slovnici nalazimo poglavlja *Von den zusammengesetzten Zeitwörtern* (str. 173), u kojem se daje opis prefiksacije glagola, i *Von den abgeleiteten Zeitwörtern* (str. 174), u kojem je opisana sufiksacija glagola. Ista poglavlja od Korniga u svoju slovicu preuzima i Matijević.

U gramatici Đurkovečkoga koja svojom strukturom (pisana je u obliku pitanja i odgovora), a i približavanjem kajkavštine slavonskoj štokavštini s ciljem da se ta dva književna jezika sliju u jedan, odudara od svih ostalih kajkavskih slovnica, takva poglavlja ne nalazimo, a autor i ne raspravlja o složenim i izvedenim riječima. No, na pitanje »Kaj je predstavek?« odgovara: »Je ona stran govorenja nepremenliva koja ostalem drugem govorenja stranam razlučena, ali *sestavljena* pred postavlja se i stanovita padanja potrebuje. v. p. med ženami« (str. 146). Poimanje da su prefiksi prijedlozi, odnosno shvaćanje da prijedlozi mogu biti ili samostalni ili nesamostalni (prefiksi), prisutno je kod svih kajkavskih slovničara. Tako primjerice u Korniga (str. 258) nalazimo sljedeći odlomak: »Einige Vorwörter werden nach Erforderung mit einem Nenn- oder Zeitworte verbunden, und machen ein zusammengesetztes Wort aus...« Isti odlomak u svoju slovicu preuzima i Matijević (str. 253)³³, dok je Kristijanovićev opis ponešto detaljniji: »Vorwörter sind solche Wörter, welche zuweilen den Haupt- und Fürwörtern vorgesetzt, gewisse Verhältnisse genauer bestimmen, in welchen eine Person oder Sache mit einer anderen steht, bisweilen aber mit Haupt- und Zeitwörtern verknüpft, ein zusammengesetztes Wort ausmachen« (str. 132). Autor prijedloge nadalje dijeli na djeljive (prijedlozi u današnjem smislu), nedjeljive (predmetci) i djelomično djeljive, tj. one koji mogu biti i prijedlozi i predmetci (primjerice *do*, *iz*, *na*).

S gledišta rječotvorja i jezikoslovnoga nazivoslovlja zanimljiv je i odlomak u kojem Kristijanović progovara o tzv. pridjevnoj mociji, pojavi koju u novije vrijeme spominje R. Bošković, a takvo poimanje od njega preuzima i B. Čorić³⁴: »Der Comparativ und Superlativ haben die Motion nach allen drei Geschlechtern im bestimmten Ausgange *i*, *a*, *e*, und werden nach dem Muster: *zadnyi*, *zadnya*, *zadnye*, abgeändert« (str. 42). Takav pristup ne nalazimo u suvremenim hrvatskim slovnica.

---

³³ Doduše, mnogi primjeri koje autori donose nisu nastali prefiksacijom (npr. *izhod*, *nazloba*, *pohlepan*, *podbradek*, *prigovor*, *vkanitel*, *vudarec*), no za nas je prvenstveno važno njihovo shvaćanje da su prefiksi nedjeljivi prijedlozi.

³⁴ »Termin mocija vezuje se obično za pridevsku kategoriju gde označava jednu od bitnih osobina ove vrste reči – formalno obeležavanje razlike u rodu posebnim završecima. Mocija kod prideva ima čisto sintaksičku funkciju, a nikako semantičku« (Čorić 1982: 6, bilješka 8).

2.3. Opisi tvorbe riječi u kajkavskim slovnicama

Iako na teorijskoj razini kajkavski slovničari razlikuju samo slaganje i izvođenje, u njihovim gramatikama nalazimo opise prefiksalnog i sufiksalnog izvođenja, slaganja, čistog slaganja i konverzije. Opisi pojedinih tvorbenih procesa – kako ne postoje posebna poglavlja posvećena rječotvorju – uklopljeni su u poglavlja posvećena drugim gramatičkim problemima, pa ih je pri istraživanju potrebno “iščitati”.

2.3.1. Prefiksacija

Iako se iz njihovih definicija dometaka kao nedjeljivih prijedloga može zaključiti kako su starokajkavski gramatičari smatrali da se prefigirati mogu i druge vrste riječi, primjerice imenice (»Vorwörter sind solche Wörter, welche zuweilen den Haupt- und Fürwörtern vorgesetzt, gewisse Verhältnisse genauer bestimmen, in welchen eine Person oder Sache mit einer anderen steht, bisweilen aber mit *Haupt- und Zeitwörtern* verknüpft, ein zusammengesetztes Wort ausmachen«, Kristijanović, str. 132), opis se prefiksacije u kajkavskim slovnicama svodi na bavljenje dvama problemima: prefiksacijom glagola i prefiksacijom “nedjeljivom riječcom” *ne-*, obrađenom u poglavlju o priložima. Zanimljivo je da takvo poimanje prefiksacije nalazimo i do najnovijih vremena, tako primjerice S. Babić (2002: 48) prefiksalsnu tvorbu definira kao slaganje riječi u kojem je u prvom dijelu složenice prijedlog ili niječnica *ne-*.

Opis prefiksacije glagola usko je povezan s implicitnim ili eksplicitnim, opisom kategorije glagolskoga vida. Kristijanović – autor čiji je opis glagolskoga vida eksplicitan, za razliku od implicitnih opisa drugih slovničara³⁵ – primjerice utvrđuje da se dodavanjem predmetka mijenja i značenje glagola, odnosno da nesvršeni glagoli dobivaju svršeno značenje, što je eksplicitan opis perfektivizacije (»Wenn also das imperfective Zeitwort in seiner ursprünglichen Gestalt mit einem Vorwort zusammengesetzt wird, so bekommt es immer eine perfective Bedeutung: Z. B. aus der ersten Form *pletem*, ich flechte, perf. *zplettem*, ich flechte zusammen; *sgem*, ich brenne, perf. *prisgem*, ich brenne an; aus der dritten Form *letim*, ich fliege, perf. *odletim*, ich fliege weg; aus der vierten Form, *szudim*, ich urtheile, perf. *obszudim*, ich verurtheile; aus der fünften Form *tergam*, ich reiße, perf. *iztergam*, ich reiße aus«; str. 105). Dakle, u njeja je opis prefiksacije dijelom njegova eksplicitnoga opisa glagolskoga vida za koji je Ž. Brlobaš (2008: 57) utvrdila: »Eksplicitnome modelu gramatičkoga opisa pripada gramatika I. Kristijanovića u kojoj je autor glagolski vid opi-

---

³⁵ V. Brlobaš 2008.

sao kao jedno od temeljnih obilježja glagola. Suprotstavio je definicije svršenih i nesvršenih glagola: da je gramatika pisana kajkavskim književnim jezikom, nazivi bi vidskih parnjaka pripadali domeni kajkavskoga gramatičkoga nazivlja. Odredio je temeljna načela procesa (im)perfektivizacije te uočio povezanost glagolskoga vida i glagolskih oblika. Kristijanovićev je opis, sadržajno i izrazno, moguće usporediti s opisom glagolskoga vida u gramatici Jerneja Kopitara. Kopitarov utjecaj na hrvatske gramatičare, i to upravo s obzirom na glagolski vid, postojao je i u prvim eksplicitnim opisima glagolskoga vida u hrvatskim štokavskim gramatikama.«

Kornig i Matijević, koji opis preuzima od Korniga, o prefiksaciji glagola progovaraju u već spomenutim poglavljima o složenim glagolima, no kategoriju glagolskoga vida uopće ne spominju, već samo ustanovljavaju da dodavanjem predmetka glagol može “uključiti” i značenje neprefigiranoga glagola, imati značenje slično njegovu ili pak dobiti posve novo značenje (npr. »Die zusammengesetzten Zeitwörter werden gemacht, wenn man den einfachen gewisse Vorwörter vorsetzt. Die Bedeutung der zusammengesetzten Zeitwörter ist demnach sehr verschiedentlich. Einige schliessen nur die Bedeutung des Vorwortes mit hinein, wie: *podlechi*, unterlegen, kömmt her von dem einfachen Zeitworte *lechi*, legen, oder liegen; einige abar bekommen in der Zusammensetzung eine von dem einfachen Zeitworte ganz unterschiedene Bedeutung, wie: *zachiniti*, einbrennen, von *chinim*, thun. Endlich giebt es Zeitwörter, welche in der Zusammensetzung die nämliche Bedeutung beibehalten, welche auch die einfachen Zeitwörter haben, z. B. Es ist eins, *klati*, oder *zaklati*, beides heißt umbringen oder abstechen«, Kornig, str. 174)³⁶ Ipak, riječ je o implicitnom opisu glagolskoga vida i perfektivizacije, pa Ž. Brlobaš (2008: 54) zaključuje: »Kornig je posredno označio nastajanje vidskih glagolskih parnjaka procesom perfektivizacije, uviđajući i mogućnost razlikovanja značenja. Time je naglašena i važna uloga prefiksacije, čiji su rezultat podjela glagola po načinu vršenja glagolske radnje. Naime, samo je imperfektivizacija čisto morfološki proces: perfektivizacija, koja je povezana s prefiksacijom, često je povezana s promjenama u značenju glagola.«

U Szentmártonyjevoj slovnici o svršenim i nesvršenim glagolima, kao i o prefiksaciji i sufiksaciji glagola podatke nalazimo u poglavlju naslovljenom *Von den zusammengesetzten, abgeleiteten, wiederholenden (frequentativis), anfangenden (incoativis) Zeitwörtern* (str. 74). Autor donosi analizu morfološkoga sastava glagola: prefiksacije koja rezultira i perfektivizacijom te sufiksacije koja rezultira imperfektivizacijom.³⁷

---

³⁶ Isti odlomak u Matijevićevoj slovnici nalazimo na str. 191.

³⁷ Detaljnije v. Brlobaš 2008: 41.

Opis prefiksacije, kako je kajkavski slovničari nazivaju, “riječcom” *ne*-nalazimo u Vitkovićevoj, Kornigovoj, Matijevićevoj i Kristijanovićevoj slovnici i to u poglavljima posvećenima priložima. Svi opisuju kako se *ne*- predmeće glagolima ili imenicama i povezuje s njima. U Korniga je odlomak naslovljen *Von dem Wörtchen Ne* i glasi: »Das Wörtchen *ne*, nicht, wird zuweilen einem Zeitworte oder auch Nennworte vorgesetzt, und mit demselben verbunden. Z. B. *Neverujem*, ich glaube nicht. *Nechudisze*, wundere dich nicht. *Nepriatel*, der Feind. *Nemir*, die Unruhe« (str. 261). Isti tekst preuzima i Matijević (str. 255), dok se “slaganje” s pomoću *ne*- u Kristijanovića opisuje na str. 127: »Das *ne* braucht man auch bei der Zusammensetzung der Wörter: z. B. *neverujem*, ich glaube nicht, *nepriatel*, der Feind.« Kao što je iz navedenih primjera vidljivo, kajkavski slovničari ne razlikuju između prefiksacije, kao činjenice rječotvorja, i negacije, kao činjenice, sintakse. Zanimljivo je i da ne spominju mogućnost prefiksacije pridjeva tim predmetkom jer su istraživanja prefiksa *ne*- u kajkavskome književnom jeziku pokazala da je, kao i u suvremenome jeziku, taj tvorbeni formant najčešći u pridjeva, slijede imenice, a potom prilozi i zamjenice.³⁸

Jedino u Kristijanovićevoj slovnici, osim prikaza prefiksacije glagola i tvorbe predmetkom *ne*-, nalazimo i opis tvorbe elativa, dakle također prefiksacije. Naime, u poglavlju o komparaciji pridjeva autor donosi odlomak koji se ne odnosi na stupnjevanje pridjeva, već na tvorbu riječi. I. Kristijanović (str. 40) objašnjava kako pridjev dodavanjem “nedjeljive riječce” *pre*- postaje superlativom (*prelepi*, *premilostivi*), a on se obično rabi pri oslovljavanju titulama (*Previšeni*, *Presvetli*, *Prepoštuvani*).

2.3.2. Sufiksacija

a) Sufiksarno izvođenje glagola

Starokajkavski slovničari koji donose eksplicitan opis kategorije glagolskoga vida (Szentmártony, Matijević, Kristijanović), osim što, kao što smo već spomenuli, u sklopu perfektivizacije opisuju prefiksarno izvođenje, baveći se imperfektivizacijom opisuju i sufiksarno odglagolsko izvođenje glagola.

Szentmártony tako, slijedeći svoju podjelu glagola na vrste, tumači kako se glagoli mogu izvoditi i od “složenih” glagola, dakle prefiguriranih (»Der abgeleiteten Zeitwörter sind vier Klassen. In der ersten Klasse der abgeleiteten sind jene, welche von zusammengesetzten Zeitwörtern abgeleitet werden. Diese sind bey den Kroaten in sehr großer Anzahl: die meisten endigen sich in *am*, *avam*, *ivam*, *ujem*, und werden gebildet von dem in *an* oder *en* ausgehenden lei-

---

³⁸ Detaljnije v. Štebih 2009.

denden Mittelwort, aber also, daß man die unterscheidenden Buchstaben dieser Mittelwörter, wovon im dritten Hauptstück im letzten § gehandelt worden, beybehält«, Szentmártony, str. 74), i od “nesložениh” (»Unter die zweite Klasse gehören diejenigen, welche von unzusammengesetzten Zeitwörtern abgeleitet werden. Es sind ihrer wenige und sie folgen der Regel der vorigen. Also von *menim*, *menyam*, ich verändere, *rodim*, *radyam*, ich gebähre; *kupim*, *kupujem*...«; *ibid.*) glagola. Iako dijelovi njegova opisa (tvrđi da se glagoli izvode od pridjeva trpnih) nisu u skladu sa suvremenim rječotvorbenim spoznajama, ipak je riječ o eksplicitnom opisu odglagolske glagolske sufiksalne tvorbe, tj. imperfektivizacije.

U Korniga nalazimo vrlo sličan opis – i taj autor objašnjava kako postoje dvije vrste izvedenih glagola: oni koje se tvore od “složениh” i oni koji se tvore od “nesložениh” glagola (»Der abgeleiteten Zeitwörter sind zwo Klassen: In der ersten Klasse der abgeleiteten Zeitwörter rechne ich die wiederholenden (Frequentativa). Diese sind aber solche Zeitwörter welche eine öftere Wiederholung oder Ausübung einer Sache andeuten. Z. B. *Kupuvati*, kaufen. Sie werden aus einfachen, ausgemachten (Perfectis) oder unbestimmten (Absolutis) Zeitwörtern gebildet, welche eine vollendete ausgemachte, und durch eine einzige und besondere Handlung bestimmte Sache andeuten. Also heißt das wiederholende Zeitwort *kupuvati*, den Kauf wiederholen, oder fortsetzen, oder eben im Kaufe begriffen seyn, wenn man auch den Kauf nicht gleich vollendet; das bestimmte oder einfache Zeitwort *kupiti*, aber, welches auch kaufen bedeutet, heißt die Handlung des Kaufens glatt weg verrichten«; »Man kann diese wiederholenden Zeitwörter auch von den zusammengesetzten bilden. Die Anzahl dieser ist bei den Kroaten sehr groß. Z. B. *Obrezati*, ist ein zusammengesetztes, und ausgemachtes oder bestimmtes Zeitwort, *obrezavati*, ein wiederholendes, beide heißen jedoch: beschneiden«, Kornig, str. 174).

Kornig ipak u opisu glagolskoga vida, a time i tvorbe glagola, ide dalje od svojih prethodnika. Taj nam autor daje vrlo zanimljiv opis otprijdevne³⁹ tvorbe inchoativnih glagola: »In der zweyten Klasse der abgeleiteten Zeitwörter sind die anfangenden, so genannt, weil sie durch die lateinischen anfangenden (Inchoativa) und durch das Zeitwort *biva*, poztajem, ich werde, ausgedrückt werden, auch aus dieser Ursache leidend sind. Sie werden von einem Nennworte gemacht, wenn man demselben *em*, *ujem*, oder *imsze*, mit einer geringen Veränderung anhänget. Dergleichen sind: *futem*. ich werde gelb, von *fut*, gelb; *bledem*, ich werde blaß, von *bled*, blaß; *bogatem*, ich werde reich, von *bogat*, reich; *nemem*, ich werde stumm, von *nem*, stumm; *zimem*, ich werde kalt, von

---

³⁹ Iako on navodi da je riječ o glagolima izvedenima od imenica (Nennwort), riječ je zapravo o otprijdevnom glagolskom sufiksalmom izvođenju.

zima, Kälte; *szlepem*, ich werde blind, von *szlep*, blind; *gladujem*, ich werde hungrig, von *glad*, Hunger; *drevenim sze*, ich werde zu Holz, von *drevo*, Holz etc« (Kornig, str. 178) Pri tome je vrlo zanimljiva još jedna autorova napomena iznesena na 182. stranici u kojoj razlikuje prijelazne i neprijelazne glagole izvedene od istoga motivirajućega pridjeva: »2. Anmerkung. Diese Zeitwörter sind nicht zu vermengen mit anderen, welche eben von einem Nennworte abgeleitet werden, und in der gegenwärtigen Zeit in *im*, in der vergangenen in *il*, und in der unbestimmten Art in *iti* ausgehen; denn diese sind thätiger Gattung; daher heißt *fzlepim*, ich mache blind, oder blende, wovon das Mittelwort *oflepilszem*, ich habe blind gemacht, die unbestimmte Art, *oszlepiti*, blind machen; aber *szlepem* heißt: ich werde blind, wovon *oszlepel*, blind geworden. Also heißt *ocherniti*, schwarz machen; *cherleniti*, roth machen; nur der Buchstab *i* statt *e* macht hier den Unterschied« (Kornig, str. 182) Dakle, na temelju Kornigova opisa možemo zaključiti da se u kajkavskome književnom jeziku od istoga motivirajućega pridjeva, npr. *črlen* ili *slep*, sufikacijom dometkom *-iti* može izvesti tranzitivan (*črleniti*, *slepiti*), a izvođenjem dometkom *-eti* intranzitivan glagol (*črleneti*, *slepeti*), što bi u standardnome jeziku odgovaralo parovima poput *crveniti*: *crvenjeti*, *oslijepiti*: *oslijepjeti*.

Taj opis u svoju slovnici preuzima i Matijević (str. 192), a sličan nalazimo i u Kristijanovića (str. 108).

b) Odimenična tvorba pridjeva

Već smo spomenuli kako kajkavski slovničari gramatičke probleme često prikazuju kontrastivno u odnosu na njemački jezik. Takav pristup do izražaja dolazi i pri obradbi posvojnoga genitiva. Naime, u Kornigovoj, Matijevićevoj i Kristijanovićevoj slovnici uz pojašnjenja genitiva, odnosno posvojnoga genitiva, povlači se paralela s njemačkim jezikom i objašnjava da je osobitost *h(o)-rvatskoga* jezika da se riječ kojom se izriče komu što pripada “preoblikuje” u pridjev. Riječ je dakle o opisu odimenične tvorbe posvojnih i odnosnih pridjeva. U Korniga taj odlomak zvuči ovako: »Eine besondere Eigenschaft in Anlehnung der zweyten Endung haben die Kroaten in ihrer Sprache, sie bestehet nämlich darinn, daß man das Hauptwort, welchem eigentlich was zugeeignet wird, und bei welchen die Frage *chije*, *chijega*, wessen ist, in ein Beiwort verwandelt. Hierbei merke man folgende Regeln.

Itens: Die gemeinen Namen, auch viele eigene Namen nehmen nach Verschiedenheit der Bedeutung diese Ausgangssylben an, als: *ov*, *ova*, *ovo*, *in*, *ni*, *ji*, und gleichen im Sinne nach den deutschen Endsylben: lich, isch. Z. B. *Czeszarov dvor*, des Kaysers Palast. Es ist der Sinn, als wenn ich sagete: der kayserliche Pallast. Also auch:

Plebanusheva hiza, Des Pfarrers Haus.

Hizna vrata, das Hausthor.

Turovo polje, Das turopoler Edelfeld.

Otchin brat, des Vaters Bruder.

Materina sveztra, der Mutter Schwester.

Sveztrino dete, der Schwester Kind.

2tens: Die eigenen Namen der Länder, Städte, und Völker machen den Ausgang in *zki*, als:

Vurgerzko Kraljeztvo, das Königreich Ungarn

Praizki Kraly, der König von Preußen.

Budimsko vino, der Ofner Wein.

Horvatzki jezik, die kroatische Sprache.

3tens: Jene Hauptwörter, die auf *sh* sich endigen, verwandeln nur das *h* in *ki*, als:

Varaski szudecz, der Stadtrichter.

4tens: Es giebt auch gemeine Namen, welche die Ausgangssylbe *zki* annehmen, jedoch mit einer kleinen Veränderung, als:

Materinzka lyubav, die Liebe der Mutter.

Otchinzki blagoszlov, der väterliche Segen.

Vojnichka dusnozt, die Pflicht des Soldaten.

Szoldachko orusje, die Waffen der Soldaten.

Stehet aber bei einem solchen Hauptworte, welchem etwas zugeeignet wird, schon ein anderes Beiwort, so kann diese Verwandlung nicht statt haben.

4te Regel: Die Hauptwörter, die eine Geburt, ein Geschlecht, Vaterland, Amt, oder Handwerk bedeuten, wenn solche einer Person zugeeignet werden, werden zu einem Beiworte gemacht, und sammt dem anderen Hauptworte in die zweyte Endung gesetzt. Dieses geschieht meistens mit dem Hilfsworte *je-szem*, ich bin, als:

On je roda Grofofszkoga, er ist von Geburt ein Graf.

Vizte pokolenya fidovskoga, ihr seyd von einem jüdischen Geschlechte.

Jaszem mestrie kovachke, Ich bin meines Handwerkes ein Schmied« (Kornig, str. 209).

Dakle, u prvome pravilu Kornig kao dometke za tvorbu posvojnih i odnosnih pridjeva od općih imenica navodi *-ov*, *-in*, *-ni* i *-ji* (premda za sve ne donosi primjere) i, primijenivši kontrastivan pristup, objašnjava da su oni ekvivalentni njemačkim *-lich*, *-isch*. Na temelju trećega pravila možemo iščitati da je pri takvoj tvorbi plodan i sufiks *-ski*, iako Kornig, ne razlikujući razine slovoписа, fonologije i rječotvorja, tumači da se »riječi koje završavaju na *sh*, *h* mijenjaju u *ki*«. Inače je dometak *-ski* prvenstveno plodan pri izvođenju posvojnih i odnosnih pridjeva od vlastitih imena, što Kornig donosi u drugome pravilu, pri čemu se riječi ponekad "malko mijenjaju". Ponovno je riječ o Kornigovu nedostatnom poznavanju rječotvorja jer je u primjerima *soldačko oružje* i *vojnička dužnost* riječ o dometku *-čki*. Ipak, značajno je da je zapazio razliku između izražavanja posvojnosti u njemačkome i kajkavskome, odnosno da je dao prednost uporabi posvojnih pridjeva pred uporabom posvojnoga genitiva, kao što to čine i suvremeni standardolozi.

Ista pravila uz minimalne promjene u donošenju primjera⁴⁰, u svoju slovnici preuzima i Matijević (str. 221–222).

I. Kristijanović također pred uporabom posesivnoga genitiva prednost daje posvojnim i odnosnim pridjevima te na ovome mjestu opisuje tvorbu odimeničnih pridjeva sufiksima *-ev/-ov*, *-ski/-ški* (*očev brat*; *Petrov kepenjek*; *horvatski jezik*; *pastrirska palica*). Upravo se na temelju toga dijela Kristijanovićeve slovnice može zaključiti kako ona nije samo deskriptivna, već i normativna.

U poglavlju o podjeli pridjeva (str. 31) Kristijanović se ponovno dotiče i sufiksalne tvorbe pridjeva: »In Anlehnung ihres Entstehens sind die Beiwörter entweder reine Wurzelwörter, als: *nov*, neu, *lep*, schön, *jak*, stark et., oder abgeleitete Wörter, welche in der kroatischen Sprache mannigfaltig und zahlreich sind; denn ein jedes Hauptwort, welches eine wirklich vorhandene Person oder Sache bedeutet, gibt ein, auch zwei, oft auch drei besondere Beiwörter; als: von *chlovek*, der Mensch kommt, *chlovekov*, dem Menschen gehörig, *chlovechji*, den Menschen anheimfallend, *chlovechen*, menschlich; *Chlovechanzki*, der Menschheit angehörig; von *machka*, die Katze, *machkin*, der Katze gehörig, *machji*, den Katzen überhaupt gehörig; von *tezto*, der Teig, *tezten*, aus Mehl gemacht.« Odlomak smatramo važnim jer se njime ilustrira veliko tvorbeno bogatstvo kajkavskoga književnog jezika, i hrvatskog općenito, ali i zato što autor primjenjujući kontrastivni postupak, objašnjava i da se u *horvatskome* umje-

---

⁴⁰ Dok Kornig prvo navodi kajkavski, a potom njemački primjer, Matijević čini obrnuto (»Das Pfarrhaus, Plebanusheva hisa, oder farna hisa.

Das Hausthor, hisna vrata. Vatersbruder, otchin brat.

Mutter Schwester, materina szeztra.

Das Schwesterkind, szezditrno dete«, str. 221).

sto njemačke konstrukcije *von* + imenica koja označuje kakav materijal, obično rabe pridjevi, pa na ovome mjestu ponovno zalazi na područje rječotvorja, odnosno odimenične tvorbe pridjeva (*kip dreveni, železna lopata*).

c) Odglagolna tvorba pridjeva

Odlomak o tvorbi odglagolnih pridjeva nalazimo samo u Kristijanovićevoj slovnici (str. 88). Naime, autor spominje kako su u *horvatskome* narječju uobičajeni odglagolni pridjevi izvedeni dometkom *-ljiv* koji imaju isto značenje kao i njemački pridjevi na *bar* i latinski na *bilis*. Navodi da se tvore od infinitiva glagola tako da se *ati, eti* i *iti* pretvore u *ljiv*: npr. *zkuhati, zkuhljiv*, *kochbar, coquibilis; zkerbeti, zkerbljiv, sorgfältig, sollicitus; čutiti, čutljiv, fühlbar, sensibilis*. Sa žaljenjem konstatira da su takvi pridjevi i u *horvatskim* knjigama i u narodnim govorima rijetki, pa smatra poželjnim da ih revni pisci više tvore kako bi ušli i u opću uporabu. Kristijanović, dakle, opisujući tvorbu te vrste odglagolnih pridjeva postupa kontrastivno u odnosu prema njemačkome i latinskome, ali je i donekle normativan – odnosno zalaže se za njihovu češću uporabu.

Istražujući tvorbu predmetkom *ne-* u književnoj kajkavštini, B. Štebih Golub (2009) dotaknula se i odglagolnih pridjeva izvedenih dometcima *-liv* i *-ljiv* kao i njihovih antonima. Istraživanje je pokazalo da su u kajkavskome književnom jeziku pridjevi pasivnog značenja znatno češći od onih aktivnog značenja⁴¹ (241 pridjev pasivnog značenja : 40 pridjeva aktivnog značenja), ali i da dio pridjeva ima “refleksivno” značenje⁴², odnosno tvoren je od povratnih glagola (*nepomočljiv* ‘nemoćan, bespomoćan’ ili ‘koji sam sebi ne može pomoći’, *neraspadljiv* ‘koji se ne raspada; čvrst, masivan; otporan; neuništiv’, *nesramljiv* ‘nesramežljiv, bestidan’ ili ‘koji se ne srami’). A. Šojat (1959: 93) ističe da je manji broj pridjeva te strukture i pasivnoga značenja prisutan i u narodnim govorima, no ipak većinu njih smatra inovacijama, stvorenima zbog potreba prevođenja. Istraživanje B. Štebih Golub (2009) također je pokazalo da je i većina kajkavskih pridjeva te strukture potvrđena uglavnom u leksikografskim izvorima i da je najvjerojatnije riječ o kalkovima prema latinskim lemmama. Ipak, to znači da su i kajkavski leksikografi osjetili potrebu za stvaranjem pridjeva te strukture i iskoristili tvorbene potencijale kajkavskoga književnog jezika, upravo kao što je to preporučio i I. Kristijanović.

d) Sufiksarno i prefiksarno-sufiksarno izvođenje priloga

Samo u Szentmártonyjevoj slovnici (str. 108) u poglavlju o tvorbi priloga nalazimo odlomak posvećen prilozima koji se izvode dometkom *-ce* (*honon-*

---

⁴¹ Usp. Šojat 1959: 98.

⁴² Premda A. Šojat pridjeve kao što su *stidljiv* (< *stidjeti se*), *plašljiv* (< *plašiti se*) i *strpljiv* (< *strpiti se*) ubraja u pridjeve aktivnog značenja.

ce, naglavce, neprestance, neznance, prevarce). Autor samo spominje da prilozi osim konverzijom nastaju i dodavanjem *-ce*, no ne upušta se u detaljniju analizu kojom bi se utvrdilo da je riječ o skupini priloga nastaloj od motivirajućih riječi različitih vrsta (glagola, imenica) i različitim tvorbenim načinima (sufiksalsnim i prefiksalsno-sufiksalsnim izvođenjem).

e) Zbirne imenice

Pišući o deklinaciji imenica u množini, I. Kristijanović dotiče se i tvorbe zbirnih imenica, doduše samo onih koje označuju zbir kakva drveća (»Wenn man von einer Art Bäume überhaupt spricht, so werden statt der Gattungsnamen die Sammelnamen auf *ina, ische, je, nye*, gebraucht: ist aber die Rede von einer bestimmten Zahl einer Gattung Bäume, so behält man die Gattungsnamen: z. B. *moj brat ima lepo breztovje* oder *breztchische*.... Solche Sammelnamen bedeuten immer eine Menge gleichnamiger Bäume, und werden im Deutschen durch eine Zusammensetzung bezeichnet, deren Grundwort ‚Wald‘ ist: z. B. Eichenwald, Buchenwald etc.«, str. 25), no iz navedenoga se odlomka može iščitati koji su dometači za tvorbu zbirnih imenica bili plodni u književnoj kajkavštini.

f) Umanjenice

Iz dosada navedenoga vidljivo je da u slovnici Đurkovečkoga nalazimo vrlo malo podataka o tvorbi riječi u kajkavskome književnom jeziku. Ipak, jedino on opisuje tvorbu „imena pomenjšaneh” i to uz precizno navođenje dometača za tvorbu umanjenica od imenica muškoga, ženskoga i srednjega roda: »Pit. Kak izhadjaju Imena pomenjšana? Odg. 1. Imena muškoga Zpola izhadjaju na *chich, ich, ek, chek*. v. p. *Diak, Diachich, Gjuro, Gjurich, Ztol, Ztolek, Vol, Volek, Lonec, Lonchichek, Dober, Dobrichesk*. 2. fenzkoga Zpola na *chica, ica*, v. p. *Divojka, Divojchica, Kniga, Knifca, Ladja, Ladjica*. 3. Nezmanoga Zpola na *ce* v. p. *Vino, Vince, Pero, Perce*. NB. Vnoga Imena nemoguse pomenjšati, kajse iz Privuchenja navchiti mochi.«

2.3.3. Slaganje

Iako su, kao što su pokazala istraživanja, složenice u kajkavskome književnom jeziku vrlo česte⁴³, u kajkavskim slovnicama opise slaganja nalazimo gotovo isključivo u poglavljima o brojevima gdje se opisuje ili tvorba višeznamenastih brojeva ili pak tvorba riječi čiju jednu od motivirajućih osnova čini broj.

---

⁴³ Štebih Golub (2010a) analizira ih 3000, a u analizu nisu bili uključeni brojevi.

a) Brojevi

I. Klajn (2002: 127) iznosi da o tvorbi brojeva piše samo Stevanović (1964: 439–440) koji im posvećuje malo više od jedne stranice. Smatra da je to iznenađujuće s obzirom na to da »od svih vrsta reči ova ima daleko najveći procenat složenica« (Klajn 2002: 127).

Stoga je zanimljivo da opis tvorbe višeznamenastih brojeva nalazimo u Vitkovića, Korniga, Matijevića i Kristijanovića. U svih spomenutih slovnica opisi su gotovo identični, pa kao oprimgjerenje donosimo odgovarajući odlomak iz Kristijanovićeve *Grammatik*: »Um weiter zu zählen, wird die Benennung der vollen Zehende aus den einfachen Zahlen von *dva*, zwei, bis *devet*, neun, und der Zahl *deset*, zehen, zusammengesetzt. So heißt *dvadeszet*, zwanzig, *trideszet*, dreißig, *cheterdeszet*, vierzig, *petdeszet*, fünfzig, *shezdeszet*, sechsig, *szedemdeszet*, siebenzig, *oszemdeszet*, achtzig, *devetdeszet*, neunzig.« i »Um die – die vollen Zehende übersteigenden Zwischenzahlen auszudrücken, werden den Benennungen der vollen Zehende die einfachen Zahlen von *jeden* bis *devet* mit dem Bindeworte *y* und, nachgesetzt. So heißt *dvadeszet y jeden*, ein und zwanzig etc. Im schnellen Zählen pflegt man jedoch das Bindewort *y* auszulassen: z. B. *dvadeszet jeden*, *dvadeszet dva*, etc.« (str. 43). Pri opisu tvorbe brojeva također je prisutan kontrastivan pristup prema njemačkom jeziku (»Zwanzig, dvadeszet. Um hier weiter zu zählen, nimmt man wiederum die Zahlen ein, zwey, drey, *jeden*, *dva*, *tri* etc. zu Hilfe, wie bei den Deutschen, nur mit dem Unterschied, daß sie kleinere allzeit bei den Kroaten der größeren nachgesetzt wird; z. B. Ein und zwanzig, dvadeszet y jeden...«, Matijević, 98).

b) Brojevni prilozi

U poglavljima o brojevima Vitković, Kornig, Matijević i Kristijanović opisuju i tvorbu brojevnihi priloga čiji prvi član čini redni broj, a drugi prilog *krat* ili *put(i)* (npr. »Die vermehrenden Zahlwörter macht man endlich, wenn man den Grundzahlen glattweg die Wörter *krat*, oder *put*, mal, beisetzt; als: *jedenkrat*, *dvakrat*, *triput*, *szedemput*, *oszemkrat* etc.«, Kornig, str. 87; »Die vermehrenden Zahlen macht man endlich, wenn man den Grundzahlen die Wörter *krat*, *put* oder *puti*, mal beysetzt, als: Einmal, *jedenkrat*; zweymal, *dvakrat*; dreymal, *triput*; siebenmal, *szedemputi*; zehnmahl, *desezputi* etc.«, Matijević, 102). Jedino Kristijanović donosi pravilo kada se kao drugi dio složenica javlja *put*, a kada *puti*: »Die Wiederholungszahlen beantworten die Frage: Wie viel mahl? Sie werden aus den Grundzahlen gebildet, indem man diesen Wort *krat* oder *put*, Mahl, anhängt: z. B. *jedenkrat*, Ein Mahl, oder *jedenput*« i »*Put* hat mit *jeden* zusammengesetzt den Nominativ einfacher Zahl, als: *jedenput*; in der

Zusammensetzung mit den übrigen Grundzahlen hat es den Nominativ vielfacher Zahl, als: *dvaputi, triputi*. Doch hört man es im schnellen Sprachen auch unabänderlich: z. B. *dvaput, triput* etc. *Krat* bleibt durchgehends unabänderlich« (str. 48).

c) Pridjevi

U Kristijanovićevoj slovnici, također u poglavlju posvećenom brojevima, nalazimo i opis složeno-sufiksalne tvorbe pridjeva čija je jedna od osnova glavni broj, a druga motivirajuća osnova jest imenica *vrsta*: »Die Vervielfältigungszahlen beantworten die Frage: Wie vielfach? Wie vielfältig? Sie werden aus den Gattungszahlen durch Anhängung der Sylbe *verzt* (Gattung) oder *verzten*, und zwar von *chetveroverzt* angefangen aufwärts bis ins Unendliche vom Ausgange des sächlichen Geschlechtes gebildet: z. B. *jednoverzt*, oder *jednoverzten*, *jednoverztna*, *jednoverztno*...«

I. Kristijanović opisuje i slaganje motivirano brojem i imenicom *struk*: »Das Wort *ztruk*, welches in der gemeinen Sprache dem *Verzt* ganz gewichen ist, wird sehr selten, und zwar bloß in *dvojztruk*, zweifach, *trojztruk*, dreifach gehört.« Kao što primjećuje Klajn (2002: 112): »Osnova drugog formanta danas je sasvim mutno motivisana: etimolozi nam objašnjavaju da dolazi od imenice *struka*, u značenju koje Skok (s. v. *struk*) ne definiše, nego daje samo primere ...«. Na temelju Kristijanovićeve opisa može se zaključiti kako je on još uvijek bio svjestan da je pri takvoj tvorbi riječ o slaganju dviju punoznačnih osnova.

2.3.4. Konverzija

Svi kajkavski slovnici osim Đurkovečkoga spominju konverziju pridjeva u priloge, uz minimalne razlike u opisu pojave. Szentmártony tako samo napominje da se srednji rod pridjeva može rabiti umjesto priloga (»Das ungewisse Geschlecht der Beywörter wird anstatt der Nebenwörter gebrauchen, wie: *dobro*, das gute, und *dobro*, gut; *zlo*, das böse, und *zlo*, böse«, str. 107). Kornig pak ističe da su priloge riječi koje se dodaju glagolima i koje su nepromjenjive, osim priloga nastalih od pridjeva koji se ipak kompariraju (»Die Nebenwörter stehen bey Zeitwörtern, und zeigen an, wie man wirket oder leidet. Die werden weder abgeändert, noch abgewandelt, *doch leiden diejenigen, welche von Beywörtern gemacht werden, Vergleichungsstaffeln*«, str. 189).

3. Zaključak

Naša je analiza pokazala da se već u prvoj hrvatskoj gramatici ipak nalaze zametci tvorbe riječi, iako ne tvorba sama. No, ta je gramatika pod izrazitim utjecajem latinskih gramatičara i latinskih uzoraka prikazivanja gramatičkih struktura, što je onemogućilo sustavno prikazivanje nekih tipičnih hrvatskih kategorija. Križanićeva se pak gramatika znatno razlikuje od Kašićeve, i to ne samo zbog njezina općeslavenskoga i komparativnoga karaktera, nego i zbog njegova pristupa tvorbi riječi. Križanićeva je tvorba velik domet u vrijeme kad je napisana, a istraživanje je pokazalo da je to ostala i u stoljećima koja su slijedila. Naime, kao ni u promatranim prvim dvjema hrvatskim slovnica, ni u gramatikama kajkavskoga književnog jezika nema posebnoga poglavlja posvećenoga tvorbi riječi pa se podatci – kako o načinu na koji su kajkavski slovnici poimali rječotvorje, tako i o samim rječotvorbenim procesima u kajkavskome – moraju pomno iščitavati iz raznih dijelova slovnica. Tako je primjerice odimena tvorba odnosnih i posvojnih pridjeva opisana u poglavlju o genitivu, a prefiksarno i sufiksarno izvođenje glagola u sklopu opisa glagolskoga vida.

Opis rječotvorbenih procesa nije jednako zastupljen u svih kajkavskih slovnica: najmanje podataka o tvorbi riječi nalazimo u Vitkovića, Szentmártonyja i Đurkovečkoga, bitno ih više ima u Korniga i Matijevića, dok se rječotvorjem, i to ne samo deskriptivno, već i normativno, najviše u svojoj slovnici bavi Kristijanović.

Svi kajkavski gramatičari spominju dva tvorbena načina: izvođenje, koje se svodi na sufiksarno izvođenje, i slaganje, u koje ubrajaju i prefiksaciju. Iako opisuju konverziju, ne imenuju je.

Što se tiče tvorbe glagola, kajkavski slovnici opisuju njihovu prefiksarnu i sufiksarnu tvorbu, a moguće je ustanoviti i inventar kajkavskih glagolskih predmeta⁴⁴ i dometaka⁴⁵.

Dok o tvorbi imenica u starim kajkavskim slovnica nalazimo relativno malo podataka (samo o zbirnim imenicama u Kristijanovića i umanjenicama u Đurkovečkoga), o tvorbi pridjeva ih se može pronaći bitno više (tvorba odime-

---

⁴⁴ Kristijanović (str. 132) donosi najopsežniji popis “nedjeljivih” i “djelomično djeljivih prijedloga”, odnosno predmeta: *do-* (*dolevati*), *iz-* (*izvaditi*), *na-* (*napeljati*), *nad-* (*nadpisati*), *o-* (*ogovarjati*), *ob-* (*obrubiti*), *od-* (*odgovarjati*), *po-* (*porivati*), *pod-* (*podnašati*), *pri-* (*pripovedati*), *pro-* (*prodati*), *raz-* (*razdjeliti*), *spre-* (*sprevoditi*), *v-/vu-* (*vdavati*), *z-* (*zdihavati*), *za-* (*zastati*).

⁴⁵ Može se rekonstruirati da su pri imperfektivizaciji glagola bili plodni dometci *-avati* (*dati* > *davati*), *-ivati* (*dočakati* > *dočakivati*) i *-uvati* (*kupiti* > *kupuvati*). V. Szentmártony (str. 74), Kornig (str. 174), Matijević (str. 182), Kristijanović (str. 108).

ničnih odnosnih i posvojnih pridjeva, tvorba odlagolskih pridjeva dometkom *-lživ* i pridjevske složenice čiji je drugi član imenica *v(e)rsta*). Što se tiče priloga, opisan je njihov nastanak konverzijom, slaganjem (brojevni prilozi) i izvođenjem dometkom *-ce* (samo u Szentmártonyja). Dok, kao što je već spomenuto, podatke o tvorbi brojeva ne nalazimo u suvremenim slovnica, prisutni su u svim kajkavskim gramatikama.

Vrela:

- ĐURKOVEČKI, JOSIP 1826. *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov – Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der übrigen auswärtigen Nationen*. Budimpešta.
- KAŠIĆ, BARTOL 2002. *Institutionum linguae Illyricae libri duo. / Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*. Pretisak. Prijevod s izvornika: Sanja Perić Gavrančić. Pogovor: Darija Gabrić-Bagarić. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- KORNIG, FRANZ 1795. *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche, die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen, nebst beigefügten Gesprächen und verschiedenen Übungen*. Zagreb.
- KRISTIJANOVIĆ, IGNAC 1837. *Grammatik der kroatischen Mundart*. Zagreb.
- KRISTIJANOVIĆ, IGNAC 1840. *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*. Zagreb.
- KRIŽANIĆ, JURAJ 1984. *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*. Sabrana djela, knjiga 2. Priredio i uvodnu raspravu napisao Josip Hamm. Zagreb: JAZU.
- MATJEVIĆ, JOSIP ERNEST 1810. *Horvacka gramatika oder Kroatische Sprachlehre zum Gebrauche aller jener, besonders der Deutschen Kroatiens Einwohner, welche Lust haben, die kroatische Sprache gründlich zu erlernen, von einem Menschenfreunde verfasst und herausgegeben*. Zagreb.
- MOGUŠ, MILAN 1984. Križanićeva hrvatska gramatika. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 19, Zagreb, 1–96.
- SZENTMÁRTONY, IGNACIJE 1783. *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*.
- VITKOVIĆ, IVAN 1779. *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deutschen Jugend verfasst*. (rukopis)

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN 1990. Tvorba riječi u Križanićevoj gramatici. *Križanićev doprinos slavenskoj filologiji: zbornik radova*, 3, Zagreb, 11–17.

- BABIĆ, STJEPAN 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.
- BARIĆ, EUGENIJA; MIJO LONČARIĆ; DRAGICA MALIĆ; SLAVKO PAVEŠIĆ; MIRKO PETI; VESNA ZEČEVIĆ; MARIJA ZNIKA 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BARIĆ, EUGENIJA; MIJO LONČARIĆ; DRAGICA MALIĆ; SLAVKO PAVEŠIĆ; MIRKO PETI; VESNA ZEČEVIĆ; MARIJA ZNIKA 1997. *Hrvatska gramatika*. II. Promijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- BRABEC, IVAN; MATE HRASTE; SRETEN ŽIVKOVIĆ 1958. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRLOBAŠ, ŽELJKA 2008. Opis glagolskoga vida u gramatikama hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 39–60.
1637. *Emmanuelis Alvari e Societate Iesu de Institvtione grammatica, pro Ill-yrivicis accomodata a patribus eiusdem societatis. Libri tres, Roma, apud Franciscum Caballum, MDCXXXVII*. (anonimna gramatika)
- ĆORIĆ, BOŽO 1982. *Mocioni sufiksi u srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- FLEISCHER, WOLFGANG; IRMHILD BARZ 1995. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- GOSTL, IGOR 1998. Aneksna leksikografija XVIII. stoljeća. *Filologija*, 30–31, Zagreb, 41–46.
- GOSTL, IGOR 2008. *Dragutin Antun Parčić*. Zagreb: Matica hrvatska.
- HAM, SANDA 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- HORVAT, MARIJANA; ERMINA RAMADANOVIĆ 2008. Tvorba glagola u djelu *Svašta po malo* Blaža Tadijanovića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 133–153.
- HORVAT, MARIJANA; ERMINA RAMADANOVIĆ O složenicama i sraslicama (na primjerima iz Voltićeva *Ričoslovnika*); u tisku.
- HÄUSLER, MAJA 1995. Ein kroatisches DaF-Lehrwerk der Aufklärungszeit. *Zagreber Germanistische Beiträge*, 4, 115–134.
- JEMBRIH, ALOJZ 1986. Kajkavska gramatika Ignacija Szentmártonyja (1783). *Radovi za znanstveni rad za JAZU Varaždin*, 1, Varaždin, 277–306.
- JEMBRIH, ALOJZ 1997. *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Čakovec: Zrinski.
- JEMBRIH, ALOJZ 2003. Josip Đurkovečki i njegovo djelo. *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 15. prosinca u Sv. Ivanu Zelini: Sv. Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti*, 323–346.

- KATIČIĆ, RADOSLAV 1981. Gramatika Bartola Kašića. *Rad JAZU*, 388, Zagreb, 5–129.
- KEIPERT, HELMUT 1991. Die »Wiener Anleitung« in der slavischen Grammatikographie des ausgehenden 18. Jahrhunderts. *Zeitschrift für slavische Philologie*, 51, 1, 23–59.
- KLAJN, IVAN 2002. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku: prvi deo: slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU. Novi Sad: Matica srpska.
- KLAJN, IVAN 2003. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku: drugi deo: sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU. Novi Sad: Matica srpska.
- KLAJN, IVAN 2005. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- LEWIS KRISTIAN; BARBARA ŠTEBIH 2004. Nazivi za vrste riječi u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 107–121.
- LEWIS KRISTIAN; BARBARA ŠTEBIH; NADA VAJS 2006. Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Filologija*, 46/47, 183–201.
- LONČARIĆ, MIJO 1992. Kajkavska morfologija. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, 67–85.
- MARETIĆ, TOMO 1931. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. II. Popravljen izdanje. Zagreb: Jugoslavensko nakladno d. d. Obnova.
- MIHALJEVIĆ, MILICA; ERMINA RAMADANOVIĆ 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, 193–211.
- MIKALJA, JAKOV 2008. *Gramatika talijanska ukratko ili kratak nauk za naučiti latinski jezik*. Pretisak i transkripcija. Pogovor i studija Darija Gabrić-Bagarić i Marijana Horvat. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MÜLLER, ANDREAS 1997. Položaj tvorbe riječi u ranim leksikografskim djelima hrvatskog književnog jezika i njezino odrazivanje u gramatikama B. Kašića te J. Križanića (na primjeru imenice). *Prvi hrvatski slavistički kongres: zbornik radova*, I. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 111–129.
- NYOMÁRKAY, ISTVÁN 1997–1998. Bečke gramatike i mađarska i slavenska gramatikografija u 18. i 19. stoljeću. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23/24, 281–287.
- PAVEŠIĆ, SLAVKO (ur.) 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.

- PUŠKADIJA-RIBKIN, TATJANA 1993. Njemačka gramatika Antuna Raispa iz 1772. godine. *Vrela i prinosi*, 20, 17–28.
- RAGUŽ, DRAGUTIN 1980–1981. Hrvatska gramatička terminologija u dvjema preradbama Alvaresoze latinske gramatike (T. Babića iz 1712. i L. Š. Ljubušaka iz 1713.). *Filologija*, 10, Zagreb, 97–125.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. I. (A – O), II. (P – Ž), Zagreb: Matica hrvatska.
- STEVANOVIĆ, MIHAILO 1964. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučno delo.
- STEVANOVIĆ, MIHAILO 1991. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*. Beograd: Naučna knjiga.
- STOLAC, DIANA 1995. Standardizacijski procesi u kajkavskome književnom jeziku. *Filologija*, 24/25, 331–337.
- STOLAC, DIANA 1998. Deklinacija imenica u gramatici Ignaca Kristijanovića. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32, 177–183.
- ŠOJAT, ANTUN 1959. Pridjevski nastavci -iv i -lživ. *Filologija*, 2, 93–109.
- ŠOJAT, ANTUN 1984.–1985. Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Zavoda za jezik*, 10/11, 201–221.
- ŠOJAT, ANTUN 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ŠOJAT, OLGA 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU*, 324, Zagreb, 63–115.
- ŠTEBIH, BARBARA 2005. Kajkavska gramatika Ivana Vitkovića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 329–353.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA 2009. Prefiks ne- u kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, 333–345.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA 2010a. Složenice u kajkavskome književnom jeziku. U knjizi: Kaprilovska, E. A.; N. F. Klimenko (ur.) *Vidobražennija istorii ta kulturi na rodu b slobotvorenni*. Kijev: Akademija znanosti Ukrajine i Kijevski nacionalni univerzitet Tarasa Ševčenka, 329–346.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA 2010b. *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ŠTEBIH GOLUB, BARBARA 2011. Posljednja slovnica kajkavskoga književnog jezika. U knjizi: Jembrih, Alojz (ur.) *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru*. Krapina, 345–363.
- TAFRA, BRANKA 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb: Matica hrvatska.
- TAFRA, BRANKA; PETRA KOŠUTAR 2009. Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*, 67, 87–107.

VINCE, ZLATKO 1991. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

VONČINA, JOSIP 1989–1990. O normi hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Suvremena lingvistika*, 27/28, 65–70.

VONČINA, JOSIP 1992–1993. O povijesti hrvatske književnojezične norme. *Filologija*, 20/21, 529–538.

ŽEPIĆ, STANKO 1995. Deutsche Sprache in der handschriftlichen kroatischen Grammatik von Ivan Vitković. *ZGB*, 4, 87–95.

Word-formation in pre-standard Croatian grammars

Abstract

Research on the word-formation process as described in Croatian pre-standard grammars (Kašić, Križanić and grammars of the Kajkavian literary language) has shown that word formation is described in all grammars examined to a greater or lesser extent, but no separate chapter is devoted to this subject. These descriptions of the word-formation process are more implicit than explicit, except in Križanić's grammar.

Ključne riječi: tvorba riječi, dopreporodne hrvatske slovnice

Key words: word-formation, pre-standard grammars